

УДК 347.12

Наталія Василівна КОРОБЦОВА,

доцент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗГОДА НА МЕДИЧНЕ ВТРУЧАННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Положення Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи) вказують на те, що «згода інформованого відповідно до ст. 39 цих Основ необхідна для застосування методів діагностики, профілактики та лікування» [1, ст. 43]. Наступні статті Основ доповнюють цей перелік дій проведенням нових методів профілактики, діагностики, лікування, реабілітації, використанням лікарських засобів, ще не допущених до застосування (ст. 44), проведенням медико-біологічних експериментів на людях (ст. 45), участю в донорстві крові та її компонентів (ст. 46) та ін., які потрібно вчиняти за згодою пацієнта. Отже, аналізуючи положення зазначених статей, можна стверджувати, що під *медичним втручанням* можна розуміти будь-які дії, пов'язані з впливом на організм людини, її особисту тілесну недоторканність, проведення яких допускається лише за згоди особи у разі, коли вони не можуть завдати шкоди здоров'ю.

Згода на медичне втручання повинна:

– надаватися належним чином *поінформованою* особою, яка отримала всю необхідну інформацію стосовно стану свого здоров'я, запропонованих методів лікування, процедури їх проведення та можливих як сприятливих, так і несприятливих наслідків. Отримання відповідної інформації від медичних працівників є правом пацієнта (ч. 1 ст. 39 Основ), яке передбачає існування відповідного обов'язку медичного працівника – надати пацієнту інформацію про стан його здоров'я; мету проведення запропонованих досліджень, лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, наявність ризику для життя і здоров'я (ч. 2 ст. 39 Основ). Отже, позиція законодавця така: спочатку пацієнт повинен виразити бажання знати відповідну інформацію (скористатися своїм правом), а потім – її сповіщення медичним працівником (виконання його обов'язку), що приводить до реалізації права пацієнта. Але як бути в тих випадках, коли пацієнт не бажає знати всю інформацію? З одного боку, неможна вимагати від нього надання згоди на медичне втручання, оскільки для вчинення її особа повинна бути повністю поінформована, а вона цього не бажає, а з іншого боку, лікарю потрібно отримати таку згоду, але без бажання пацієнта знати всю інформацію, він не може виконати свій обов'язок по її сповіщенню. Так само, складною буде і ситуація, коли сам лікар розуміє, що повна інформація про стан здоров'я пацієнта, перебіг хвороби може нашкодити здоров'ю пацієнта, а згоду отримати потрібно. При цьому медичні працівники мають право надавати неповну інформацію пацієнту (ч. 4 ст. 39 Основ, ч. 3 ст. 285 ЦКУ). Певні

проблеми з поінформованістю особи виникають за участі в якості пацієнта особи, що не досягла повноліття. Згідно з положеннями ЦК України існують дві групи таких осіб: особи у віці до 14 років (малолітні) (ст. 31 ЦКУ) і особи у віці від 14 до 18 років (неповнолітні) (ст. 32 ЦКУ). Якщо пацієнтом є малолітня особа, згоду на медичне втручання отримують від її законних представників (ч. 1 ст. 43 Основ). В даному випадку виникають складні медичні відносини за участю медичних працівників, пацієнтів та їх представників. В якості представників малолітніх осіб часто виступають їхні батьки. Сімейне законодавство України, проголошуючи принцип рівності прав батьків, зазначає на необхідність отримання згоди обох батьків. Певні складнощі виникають у випадках, коли один із батьків не мешкає разом із дитиною, втратив з нею зв'язок і згода надається лише одним із них або один із батьків проти надання такої згоди. Судова практика з цього приводу склалася наступна: медичне втручання (огляд) малолітньої особи проводиться на прохання або за згодою її батьків. У разі незгоди одного із батьків чи відсутності батьків або іншого законного представника допомога здійснюється за рішенням (згодою) органів опіки та піклування, яке може бути оскаржене до суду [2].

Ще одне питання, яке виникає у випадку участі в якості пацієнтів осіб, що не досягли повноліття, це вік, з якого особа має право самостійно висловлювати згоду на медичне втручання? Ст. 284 ЦК України надає право особі, яка досягла 14 років, самостійно звертатися за наданням їй медичної допомоги, обирати лікаря, методи лікування (ч. 2), яке провадиться за її згодою (ч. 3). Аналогічне право закріплено і у ст. 38 Основ. Якщо дослівно тлумачити положення даних статей, то можна стверджувати, що вони регулюють відносини з надання тільки одного виду медичних послуг – медичної допомоги, тобто діяльності, яка включає комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення та лікування пацієнтів у стані, що на момент її надання загрожує життю, здоров'ю і працездатності та здійснюється професійно підготовленими працівниками, які мають на це право відповідно до законодавства [3, ч. 1]. І не надання якої, може завдати істотної шкоди здоров'ю хворих [4]. Тоді виникає питання: чи може особа з неповною цивільною дієздатністю надавати згоду на надання їй інших видів медичних послуг? Отже, в законодавстві зазначений вік, з якого особа сама може вирішувати питання про надання згоди на «медичну допомогу», а вік, з якого надається згода на отримання інших «медичних послуг» є невизначеним. До того ж, згода повинна надаватися після отримання повної інформації про методи втручання, стан здоров'я та ін., право на отримання якої, згідно з положеннями ч. 1 ст. 285 ЦК України та ч. 1 ст. 39 Основ, у особи виникає лише при досягнення повноліття, тобто 18 років. Тобто інформовану згоду особа у віці до 18 років надати не може, оскільки позбавлена права отримати інформацію медичного характеру відносно себе. Тому можна зробити висновок, що надана неповнолітнім згода на медичне втручання завжди буде розглядатися як така, що надана непоінформованою особою і тому визнаватися неналежною. Отже, виникає колізія в законодавстві, яка по суті робить неможливим реалізацію

неповнолітньою особою права згоди на медичне втручання. Але при цьому законодавець не враховує розумові здібності неповнолітньої особи, тобто її здатність до належного сприйняття відповідної інформації. Стаття 12 Конвенції про права дитини зазначає, що держави-учасниці забезпечують дитині, *здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини*, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю [5]. Стаття 13 даної Конвенції надає право дитині вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ін. Положення Конвенції передбачають певні обмеження можливості здійснювати це право, проте ними можуть бути лише ті, які передбачені законом і необхідні для поваги прав і репутації інших осіб або для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я або моралі населення [5, ст. 13]. Як вбачається, положення Конвенції зазначають лише на можливість обмеження прав осіб, що не досягли повноліття, а не їх позбавлення. Отже, неповнолітня особа повинна мати право на ознайомлення з інформацією щодо стану свого здоров'я, медичного втручання та будь-якою іншою подібною інформацією з урахуванням її віку, розумових здібностей, рівня розвитку та за умови не нанесення їй шкоди в разі надання такої інформації;

- мати *доступну для поінформованої особи форму сприйняття*. Це означає, що інформація, яку повідомляє лікар, повинна бути зрозумілою саме для особи, якої вона стосується, з урахуванням її емоційних, розумових здібностей, віку, а не тільки для фахівця в галузі медицини. Крім того, значення має і спосіб надання інформації, який вимагає відповідного часу та місця на її ознайомлення;

- бути *добровільною*. Тобто на прийняття рішення особою не повинна впливати думка інших осіб, як медиків, так і близьких осіб пацієнта і пацієнт повинен мати право в будь-який час змінити своє рішення;

- належним чином *оформлюватися*. Процедура оформлення згоди на проведення медичного втручання в законодавстві чітко не визначена. В деяких випадках форма визначається в законодавстві залежно від особливостей галузі медицини (так, вимагається дотримання письмової (електронної) форми згоди особи бути донором в сфері трансплантології). На практиці іноді помилково розглядають факт звернення особи до лікувальної установи (лікаря) як згоду на медичне втручання. Але навіть наявність договору про надання медичних послуг не може розглядатися як згода на втручання, він є лише доказом того, що між сторонами виникли медичні відносини, на підставі яких буде надаватися послуга у вигляді медичного втручання, на проведення якого потрібно одержувати згоду пацієнта. Якщо згода особи здійснена в усній формі, в подальшому буває складно її довести, тому вважається за доцільне використовувати будь-який прояв письмової форми: розписку, підпис особи в історії хвороби, акт, заяву та ін.

Згода на проведення медичного втручання буде вважатися належною, якщо вона буде відповідати *всім в сукупності переліченим ознакам*.

Однією з умов здійснення медичного втручання є *неможливість завдання шкоди здоров'ю пацієнта*. Однак ст. 42 Основ, яка закріплює цю умову, в ч. 2 зазначає і на можливість існування виключення, коли воно проводиться в умовах гострої потреби і можлива шкода від його застосування є меншою, ніж та, що очікується, у разі відмови від втручання, а усунення небезпеки для здоров'я пацієнта іншими методами неможливе. При цьому в ч. 3 ст. 42 Основ закріплюються умови, за наявності яких ризикові методи медичного втручання визнаються допустимими, це: відповідність сучасним науково обґрунтованим вимогам, спрямовані на відвернення реальної загрози життю та здоров'ю пацієнта, проведені за поінформованою згодою пацієнта про можливі шкідливі наслідки для нього і при вживанні всіх належних заходів для відвернення шкоди для пацієнта.

У невідкладних випадках згода особи чи його представника на медичне втручання не потрібна. Це положення неможна розглядати як таке, що порушує право особи на тілесну недоторканність, оскільки дії медиків в даному випадку спрямовані на порятунок життя, здоров'я особи і дозволяються тільки у разі наявності ознак прямої загрози її життю. При цьому в законодавстві потрібно чітко визначити, що вирішувати питання про проведення втручання без згоди пацієнта повинен консиліум лікарів.

Отже, можна зазначити, що не тільки лікар, а перш за все сам пацієнт, завдяки інформованій згоді, стає активним учасником медичних правовідносин, зацікавленим в змісті послуг, що йому надаються, заради досягненні належного результату.

Список бібліографічних посилань

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 18.03.2019).

2. Ухвала апеляційного суду Харківської області від 29 берез. 2016 р. : справа № 643/18968/15-ц, провадження № 22-ц/790/1567/16 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56963790> (дата звернення: 18.03.2019).

3. Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2002 № 955 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-п> (дата звернення: 18.03.2019).

4. Рішення Конституційного Суду України від 25 листоп. 1998 р. : справа № 1-29/98 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-98> (дата звернення: 18.03.2019).

5. Конвенція про права дитини : прийн. і проголош. резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 18.03.2019).

Одержано 25.03.2019